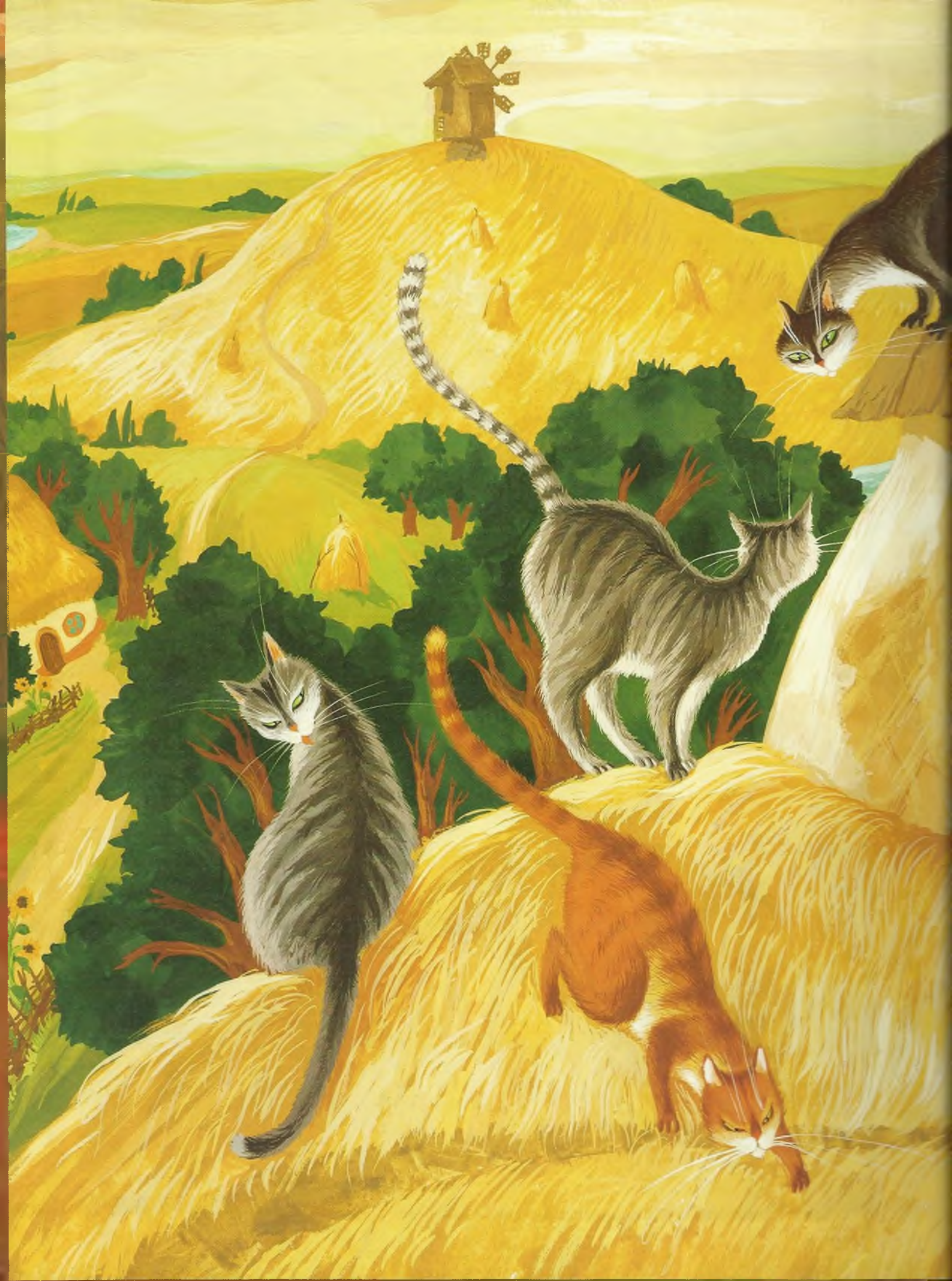

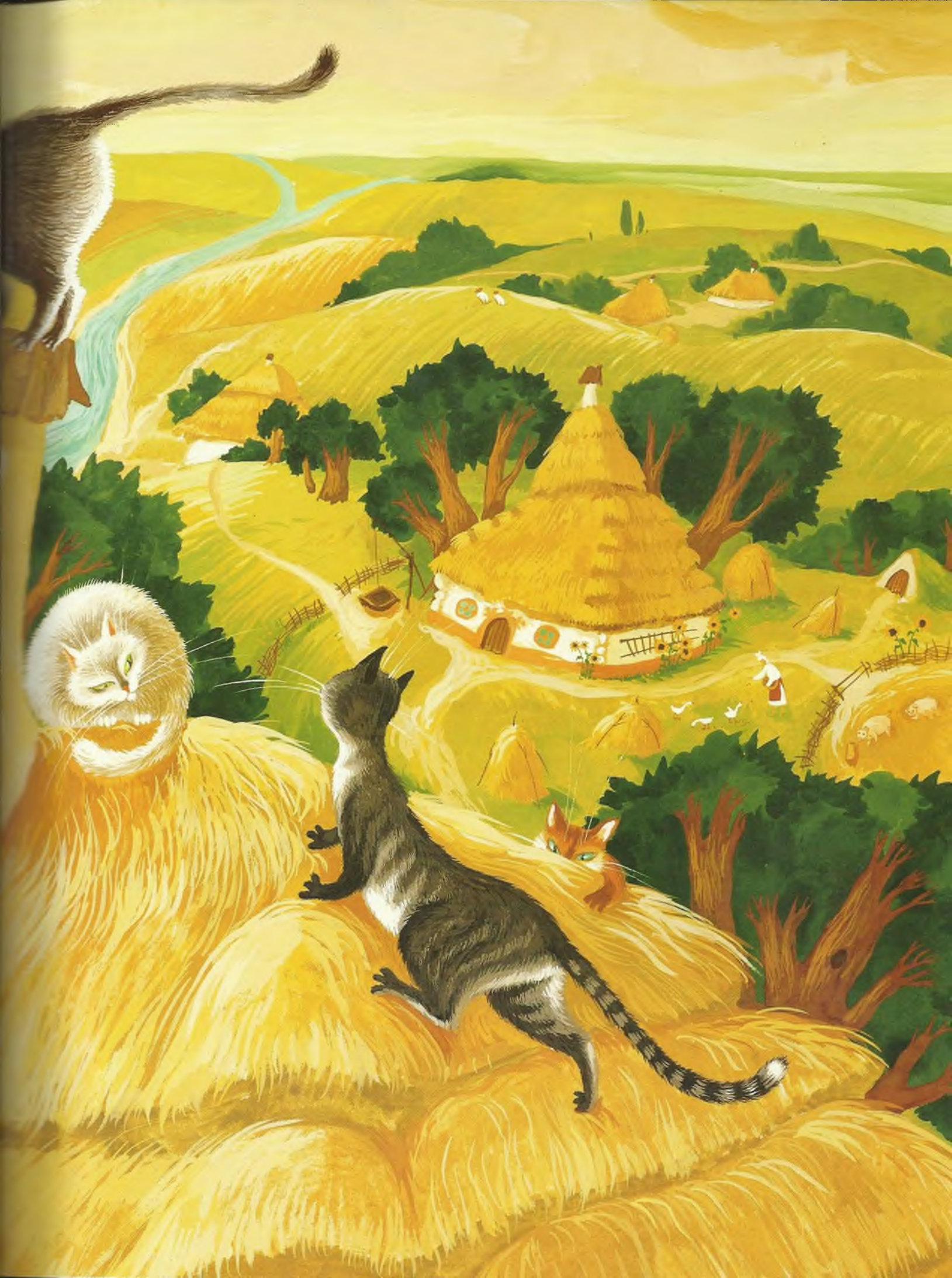
Тарас Шевченко

Дитячий Родзар

Видавництво Старого Лева

Тарас Шевченко

Дитячий Кобзар

Художник
Марина Михайлошина

Упорядник
Зірка Мензатюк

В идавництво С тарого Л ева

Львів – 2012

УДК 821.161.2-93
ББК 84 (4УКР)
Ш 37

© Видавництво Старого Лева, 2012
© Марина Михайлошина, художнє оформлення, 2012

ISBN 978-966-2909-94-4

Παράς Μελβενκ

Деве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий віпер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще преті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

(З балади «Причинна»)

Б'ють пороги; місяць сходить,
Як і перше сходив...

Нема Січі, пропав і той,
Хто всім верховодив!
Нема Січі; очерети
У Дніпра питають:
«Де то наші діти ділись,
Де вони гуляють?»
Чайка скиглить літаючи,
Мов за дітьми плаче;
Сонце гріє, вітер віє
На степу козачім.
На тім степу скрізь могили
Споять та сумують;
Питаються у буйного:
«Де наші панують?»

(З вірша «До Основ'яненка»)

М. М.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! — і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули.

Зричась сови, спить діброва,
Зіроньки сіяють,
Понад шляхом, щирцею,
Ховрашки гуляють.
Спочивають добрі люде,
Що кого втатило:
Кого — щастя, кого — сльози,
Все нічка покрила.

(З поеми «Катерина»)

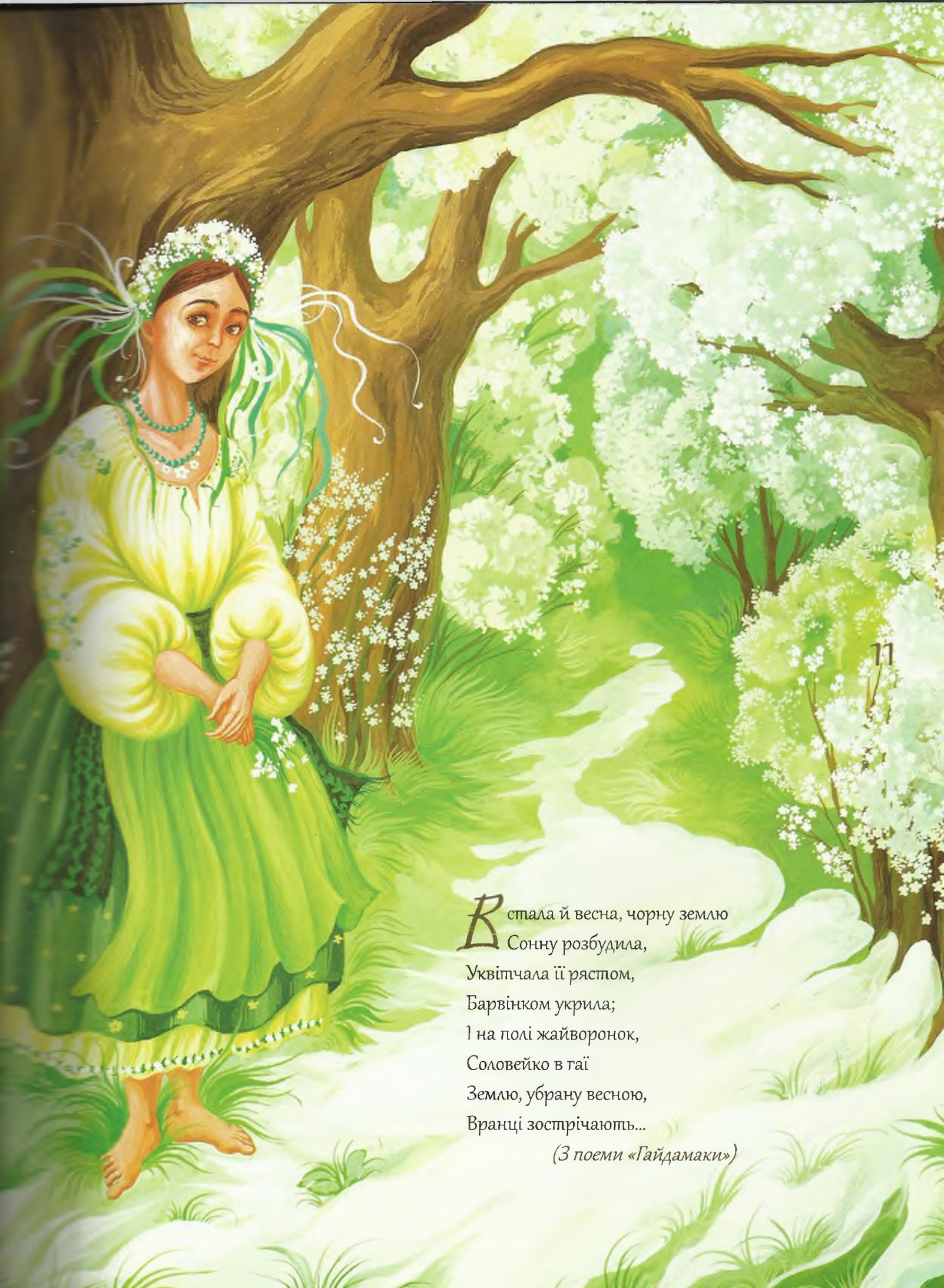
Весна. Садочки зацвіли,
Неначе полотном укриті,
Росою Божою умиті,
Біліють. Весело землі:
Цвіте, красується цвітами,
Садами темними, лугами.

(З вірша «Чума»)

10

І барвінком, і рупою,
І рястом квітчає
Весна землю, мов дівчину
В зеленому гаї;
І сонечко серед неба
Опинилось – стало.
Мов жених той молодую,
Землю оглядало...

(З поеми «Невольник»)

Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рясом,
Барвінком укрила;
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають...

(З поеми «Гайдамаки»)

Село! І серце одпочине.
Село на нашій Україні –
Неначе писанка село,
Зеленим гаєм поросло.
Цвінуть сади; біліють хати,
А на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом
Широколистії тополі,
А там і ліс, і ліс, і поле,
І сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

(З поеми «Княжна»)

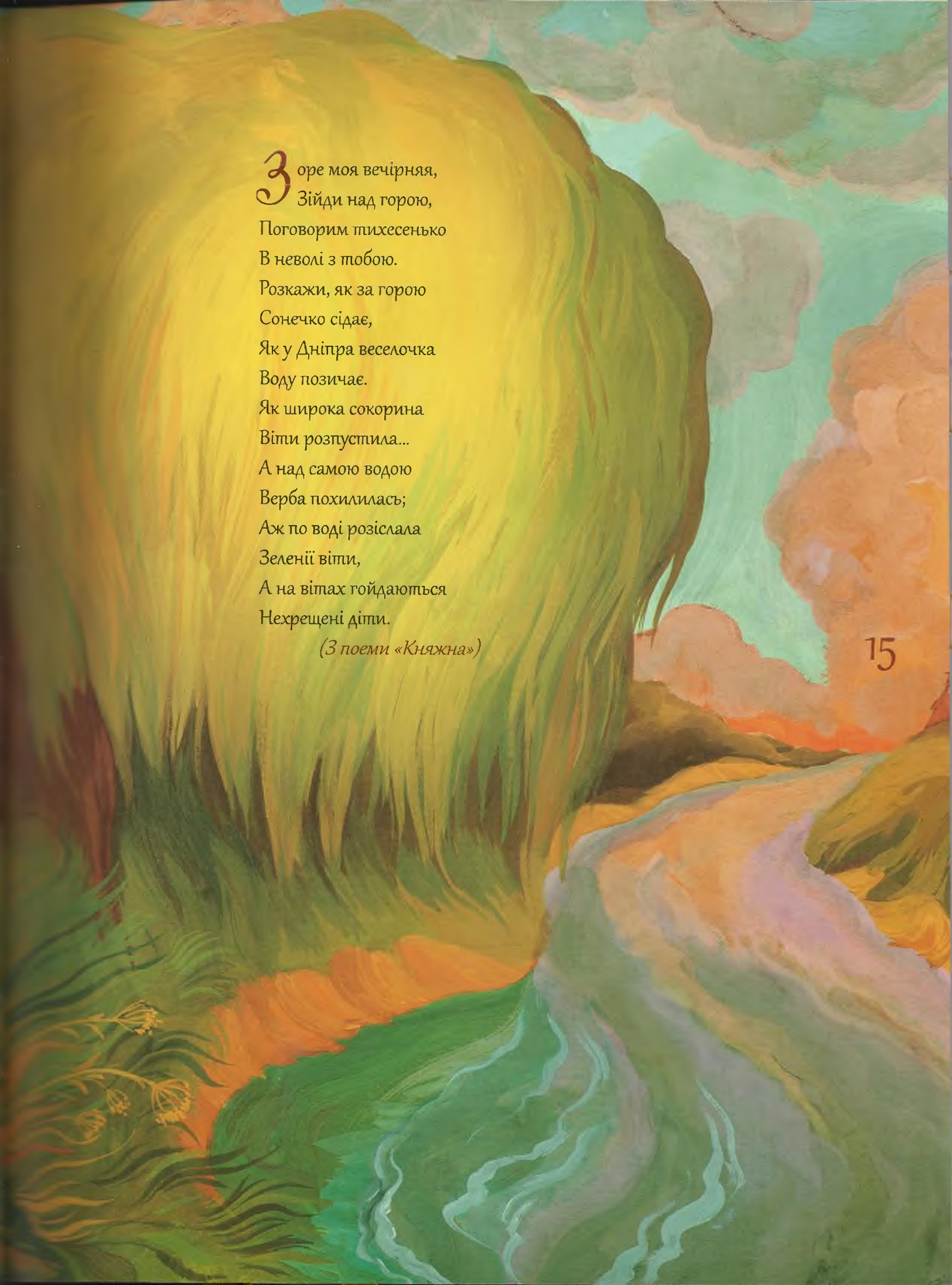
12

...Світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце зоспірає.
Тихесенько віпер віє,
Степи, лани мріють,
Меж ярами над спавами
Верби зеленіють.
Сади рясні похилились,
Тополі по волі
Сплять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна,
Повипа красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібною росою,
Споконвіку вмивається,
Сонце зоспірає...
І нема тому почину,
І краю немає!

(З комедії «Сон»)

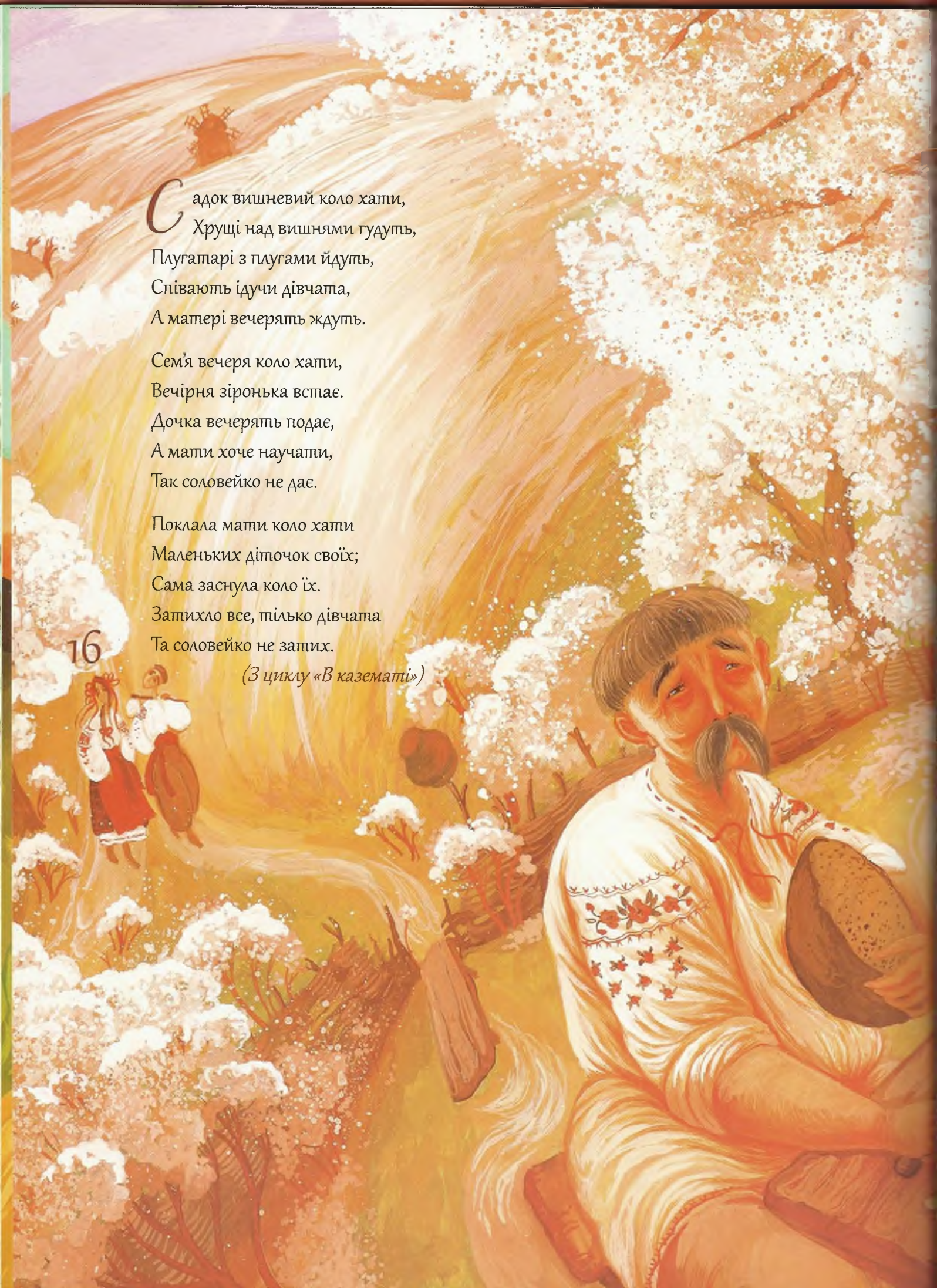

Зоре моя вечірняя,
Зійди над горою,
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.
Розкажи, як за горою
Сонечко сідає,
Як у Дніпра веселочка
Воду позичає.
Як широка сокорина
Віти розпустила...
А над самою водою
Верба похилилась;
Аж по воді розіслала
Зеленії віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти.

(З поеми «Княжна»)

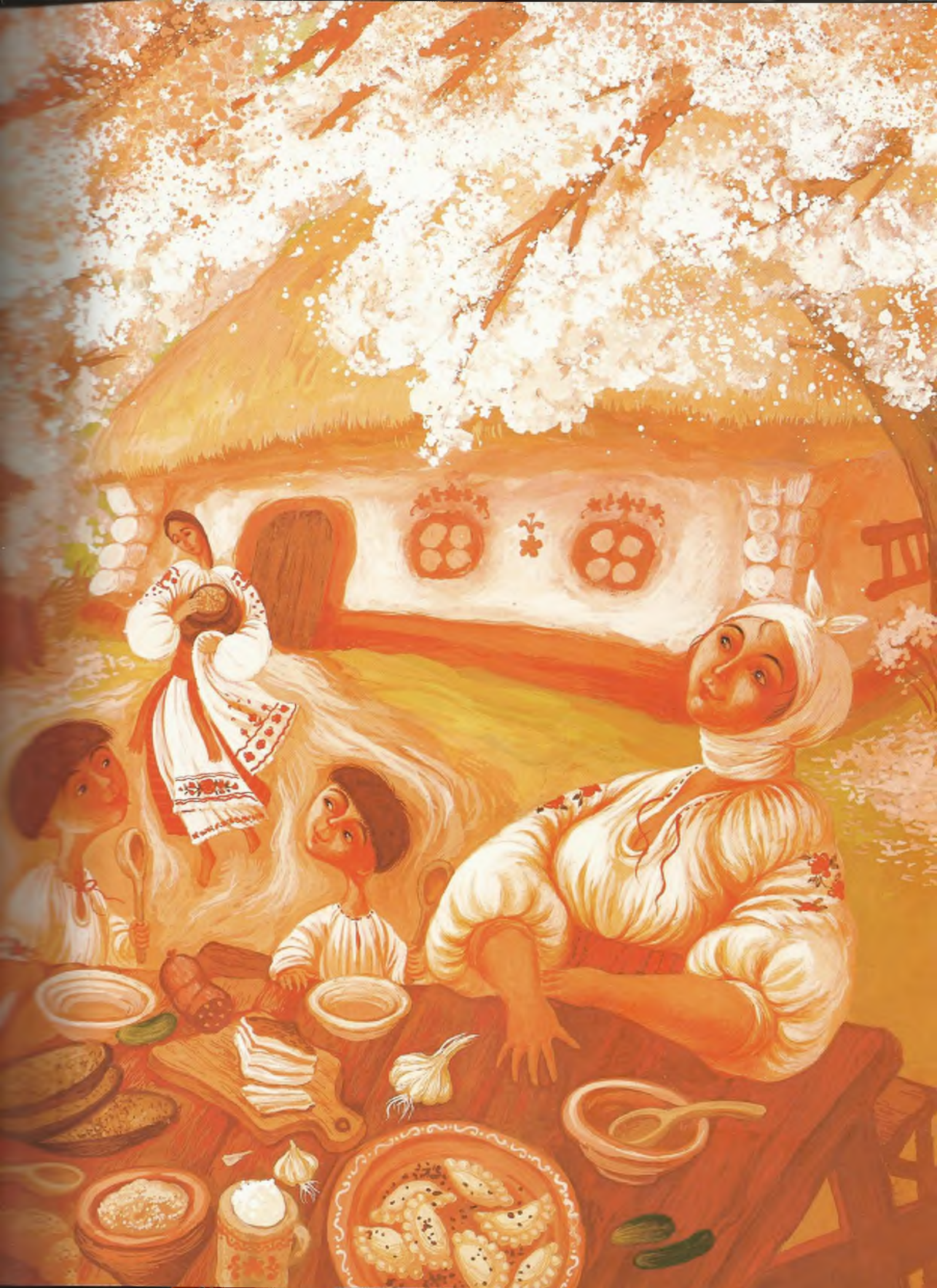

Са́док вишневий коло хапи,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть.

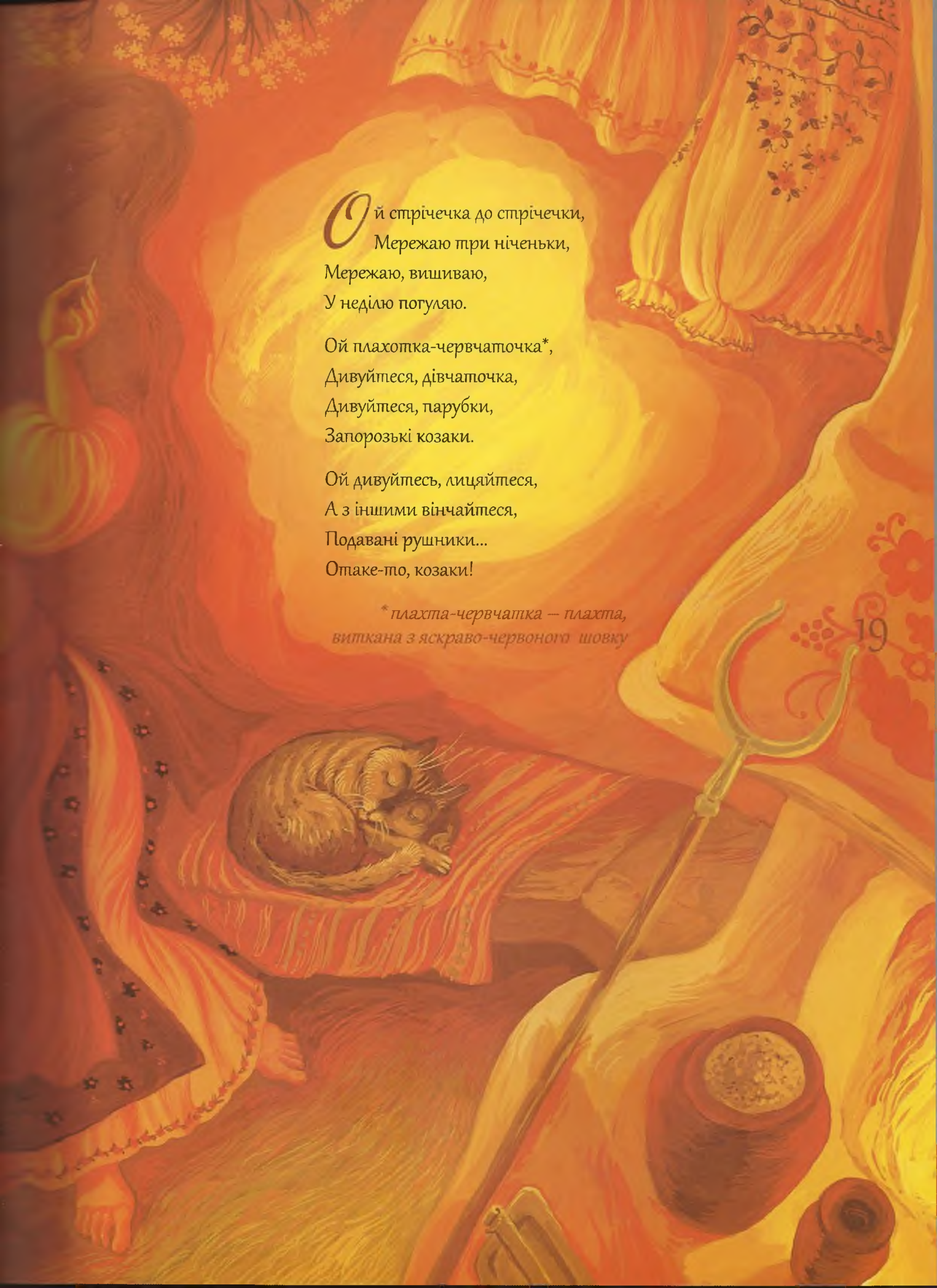
Сем'я вечера коло хапи,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

Поклала мати коло хапи
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Запахло все, тільки дівчата
Та соловейко не запах.

(З циклу «В казематі»)

Ой спірїечка до спірїечки,
Мережаю при ніченьки,
Мережаю, вишиваю,
У недїлю погуляю.

Ой плахотка-червчаточка*,
Дивуйтєся, дївчаточка,
Дивуйтєся, парубки,
Запорозькі козаки.

Ой дивуйтєсь, лицяйтєся,
А з іншими вінчайтєся,
Подавані рушники...
Отакє-то, козаки!

** плахта-червчатка — плахта,
вїткана з яскраво-червоного шовку*

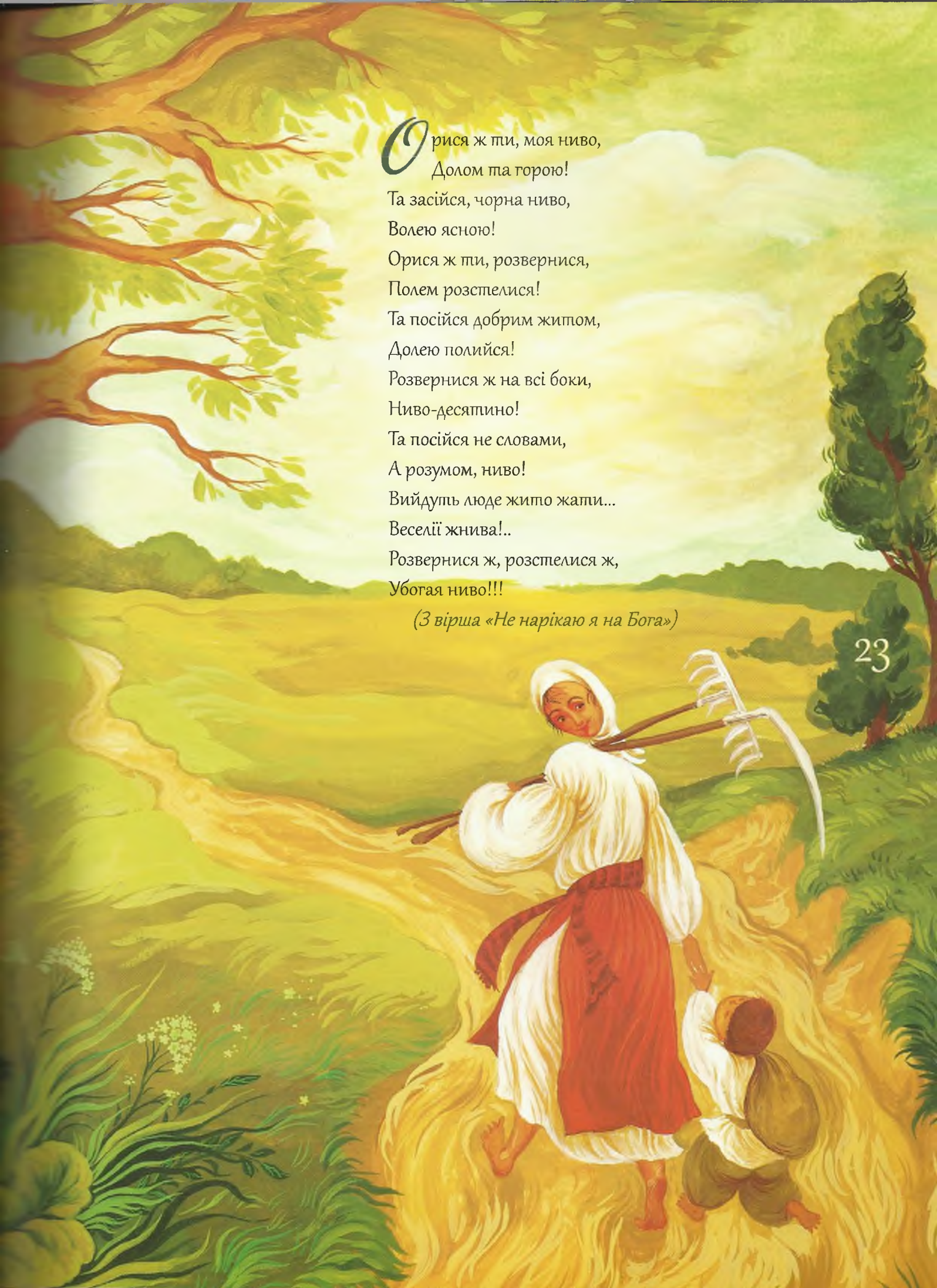

Учітєсь, читайте,
І чужому научайтєсь,
Й свого не цурайтєсь.
Бо хто матір забуває,
Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають.
Чужі люди проганяють,
І немає злону
На всій землі безконечній
Веселого дому.

*(З поеми «І мертвим, і живим,
і ненарожденним...»)*

Ой дiброво — темний гаю!
Тебе одягає
Тричі на рік... Багатого
Собі батька маєш.
Раз укриє тебе рясно
Зеленим покровом, —
Аж сам собі дивується
На свою дiброву...
Надивившись на доненьку
Любу, молодую,
Возьме її та й огорне
В ризу золотую
І словие дорогою
Бiлою габою, —
Та й спать ляже, втомившись
Турбою такою.

Орися ж ти, моя ниво,
Долом та горою!

Та засійся, чорна ниво,
Волею ясною!

Орися ж ти, розвернися,
Полям розстелися!

Та посійся добрим житом,
Долею полийся!

Розвернися ж на всі боки,
Ниво-десятино!

Та посійся не словами,
А розумом, ниво!

Вийдупь люде жито жапи...
Веселії жнива!..

Розвернися ж, розстелися ж,
Убогая ниво!!!

(З вірша «Не нарікаю я на Бога»)

Де, свище заверюха.
По лісу завило;
Як те море, біле поле
Снігом покотилось.

(З поеми «Катерина»)

*Н. Я. Макарову
на пам'ять 14 сентября*

Барвінок цвів і зеленів,
Слався, розспилався;
Та недосвіт* перед світом
В садочок укрався.

Потоптав веселі квіти,
Побив... Поморозив...
Шкода того барвіночка
Й недосвіта шкода!

** недосвіт – ранковий мороз*

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... опойді я
І лани, і гори –
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..
Чом вас віпер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..

Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас, —
Де ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
Попідтинню, сиротами,
А я — туп загину.
Там знайдете щире серце
І слово ласкаве,
Там знайдете щирю правду,
А ще, може, й славу...

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

Сон

Марку Вовчку

28

На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочиваєть
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина годувать.
Воно сповитее кричало
У холодочку за снопом.
Розповіла, нагодувала,
Попестила; і ніби сном,
Над сином сидя, задрімала.
І снився їй пої син Іван
І уродливий, і багатий,
Не одинокий, а жонатий —
На вольній, бачиться, бо й сам
Уже не панський, а на волі;
Та на своїм веселім полі
Свою-таки пшеницю жнуть,
А діточки обід несуть.
І усміхнулася небога,
Проснулася — нема нічого...
На сина глянула, взяла
Його тихенько сповила
Та, щоб дожать до ланового*,
Ще копу дожинать пішла.

* лановий — панський наглядач

З ацвіла в долині
Червона калина,
Ніби засміялась
Дівчина-дипина.
Любо, любо стало,
Пташечка зраділа
І защебетала.

І досі сниться: під горою
Меж вербами та над водою
Біленька хаточка. Сидить
Неначе й досі сивий дід
Коло хапиночки і бавить
Хорошее та кучеряве
Свое маленькое внуца.
І досі сниться: вийшла з хапи
Веселая, сміючись, мапи,
Цілує діда і дитя
Аж тричі весело цілує,
Прийма на руки, і годує,
І спать несе. А дід сидить,
І усміхається, і стиха
Промовить нишком: «Де ж те лихо?
Печалі тії, вороги?»

І нищечком старий читає,
Перехрестившись, *Отче наш*.
Крізь верби сонечко сіяє
І тихо гасне. День погас
І все почило. Сивий в хапу
Й собі пішов опочивати.

Плач Ярославни

В Пупивлі-граді вранці-рано
Співає, плаче Ярославна,
Як та зозуленька кує,
Словами жалю додає.
«Полечу, каже, зигзицею,
Тією чайкою-вдовицею,
Та понад Доном полечу,
Рукав бобровий омочу
В ріці Каялі. І на тілі,
На княжім білім, помарнілім,
Омию кров суху, опру
Глибокії, тяжкії рани...»

34

І квилить, плаче Ярославна
В Пупивлі рано на валу:
«Вітрило-віпре мій єдиний,
Легкий, крилатий господине!
Нащо на дужому крилі
На вої любії мої,
На князя, ладо моє миле,
Ти ханові метаєш стріли?
Не мало неба, і землі,
І моря синього. На морі
Гойдай насади-кораблі.
А ти, прелютій... Горе! Горе!
Мое веселіє украв,
В степу на тирсі розібгав».

Сумує, квилить, плаче рано
В Путивлі-граді Ярославна.
І каже: «Дужий і старий,
Широкий Дніпре, не малий!
Пробив еси високі скали,
Текучи в землю половчана,
Носив еси на байда[ка]х
На половчан, на Кобяка
Дружину пую Святославлю!..
О мій Словутицю преславний!
Мое ти ладо принеси,
Щоб я постіль весела слала,
У море сліз не посилала, –
Сльозами моря не долить».

І плаче, плаче Ярославна
В Путивлі на валу на брамі.
Святеє сонечко зійшло.
І каже: «Сонце пресвятеє
На землю радість принесло
І людям і землі, моєї
Туги-нудьги не розвело.
Святий, огнений господине!
Спалив еси луги, степи,
Спалив і князя і дружину,
Спали мене на самоті!
Або не грій і не світи...
Загинув ладо... Я загину!»

По діброві вітер вие,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий —
Нащо зеленіє?
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумақ іде, подивиться
Та й голову схилить;
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце ние:
Кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота
На чужині, гине!

(З поеми «Тополя»)

Ф. І. Черненку

Ой по горі роман цвіте,
Долиною козак іде
Та у журби питається:
«Де ж та доля пишається?

Чи то в шинках з багачами?
Чи то в степах з чумаками?
Чи то в полі на роздоллі
З віпром віється по волі?»

Не там, не там, друже-брате,
У дівчини в чужій хаті,
У рушничку та в хустині
Захована в новій скрині.

Літа орел, літа сизий
Попід небесами;
Гуля Максим, гуля батько
Степами-лісами.
Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлоп'ята.

(З поеми «Гайдамаки»)

Наш отаман Гамалія,
Отаман завзятий,
Забрав хлопців та й поїхав
По морю гуляти,
По морю гуляти,
Слави добувати,
Із турецької неволі
Братів визволяти.
Ой приїхав Гамалія
Аж у ту Скупару,
Сидять брати-запорожці,
Дожидають кари.
Ой як крикнув Гамалія:
«Брати, будем жити,
Будем жити, вино пити,
Яничара бити,
А курені килимами,
Оксамитом крити».
Вилітали небожата
На лан жито жати;
Жито жали, в копи клали,
Гуртом заспівали:
«Слава тобі, Гамалію,
На весь світ великий,
На весь світ великий,
На всю Україну,
Що не дав ти повариству
Згинуть на чужині».

(З поеми «Гамалія»)

У Києві на Подолі
Козаки гуляють.

Як ту воду, цебром-відром
Вино розливають.
Льохи, шинки з шинкарками,
З винами, медами
Закупили запорожці
Та й пнуть коряками!
А музика реве, грає,
Людей звеселяє.
А із Братства те бурсацтво
Мовчки виглядає.
Нема голій школі волі,
А то б догодила...
Кого ж то там з музикою
Люде обступили?

В червоних штанях аксамитних
Матнею улицю мете,
Іде козак. «Ох, ліпа! ліпа!
Що ви творите?» На поте ж
Старий ударив в закаблуки,
Аж вспала курява! Отак!
Та ще й приспівує козак:

«По дорозі рак, рак,
Нехай буде так, так.
Якби-таки молодиці
Посіяти мак, мак.
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам.
А вже ж тії закаблуки
Набралися лиха й муки!
Дам лиха закаблукам,
Дам лиха закаблам,
Останеться й передам!»

Аж до Межигорського Спаса
Попанцював сивий.
А за ним і повариство,
І весь святий Київ.
Допанцював аж до брами,
Крикнув: «Пугу! пугу!
Привітайте, святі ченці,
Товариша з Лугу!»
Свята брама одчинилась,
Козака впустили,
І знов брама зачинилась,
Навік зачинилась
Козакові. Хто ж сей сивий
Попрощався з світом?
Семен Палій, запорожець,
Лихом не добитий.

(З поеми «Чернець»)

Тече вода з-під явора
Яром на долину.

Пишається над водою

Червона калина.

Пишається калинонька,

Явор молодіє,

А кругом їх верболози

Й лози зеленіють.

Тече вода із-за гаю

Та попід горою.

Хлюпочуться качапочка

Помеж осокою.

А качечка випливає

З качуром за ними,

Ловить ряску, розмовляє

З дітками своїми.

Тече вода край города.

Вода ставом стала.

Прийшло дівча воду брати,

Брало, заспівало.

Вийшли з хати батько й мати

В садок погуляти,

Порадитись, кого б по їм

Своїм зятем звати?

Вітер віє-повіває,
По полю гуляє.
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море
Широке, синіє;
За могилою могила,
А там – тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває;
То приляже та послуха,
Як кобзар співає.

(З вірша «Перебендя»)

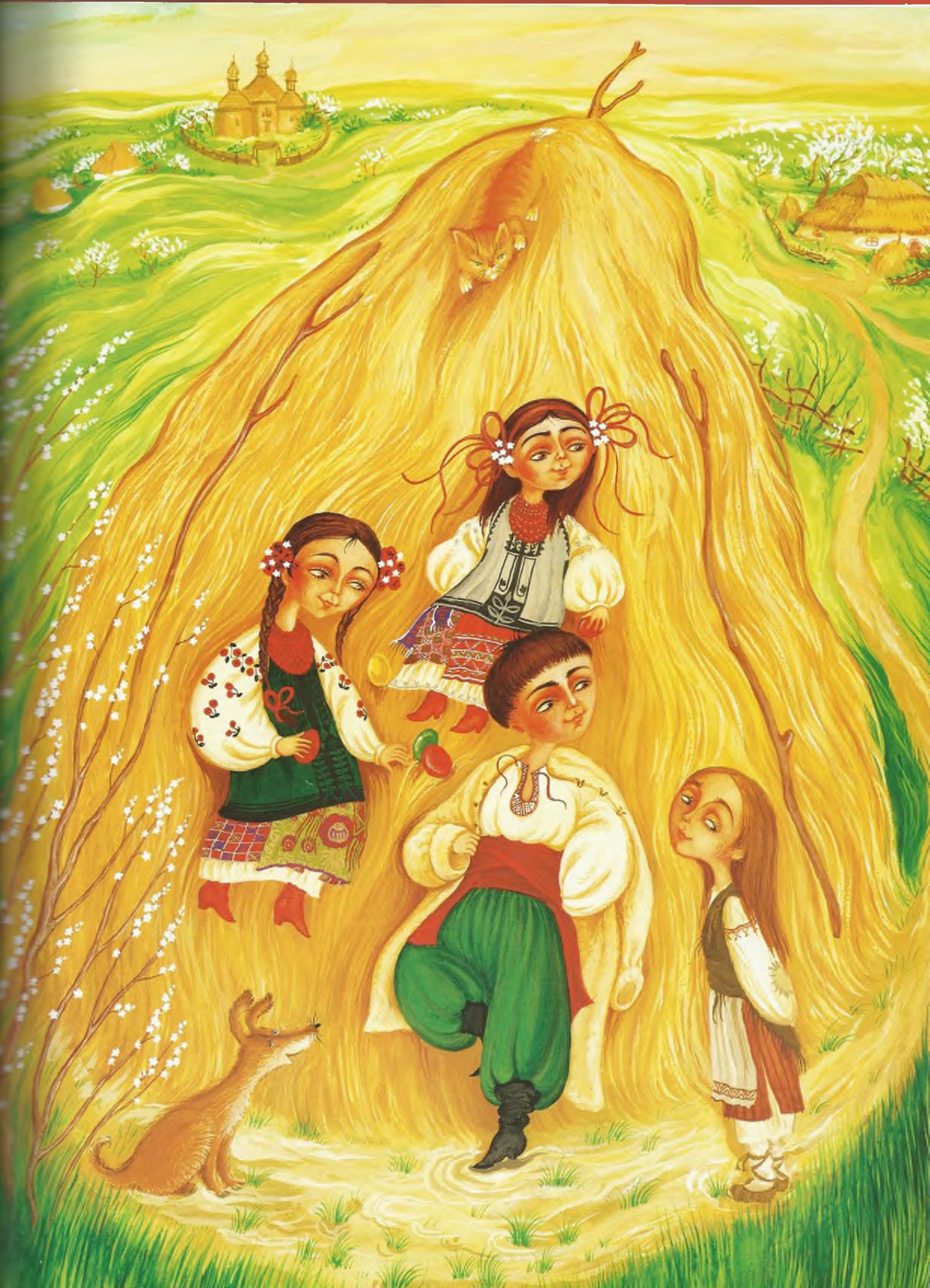

Давно те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя-дяка,
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було прохи не голе,
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сквороду
Або *Три царіє со дари*.
Та сам собі у бур'яні,
Щоб не почув хто, не побачив,
Виспіваю та плачу.

(З вірша «А. О. Козачковському»)

На Великдень, на соломі
Против сонця, діти
Грались собі крашанками
Та й стали хвалитись
Обновами. Тому к святкам
З лиштвою пошили
Сорочечку. А тій стьожку,
Тій стрічку купили.
Кому шапочку смушеву,
Чобітки шкапові,
Кому свитку. Одна тільки
Сидить без обнови
Сиріточка, рученята
Сховавши в рукава.
– Мені мати купувала.
– Мені батько справив.
– А мені хрещена мати
Лиштву вишивала.
– А я в попа обідала, –
Сирітка сказала.

Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...

От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.

(З вірша «До Основ'яненка»)

На розпупті кобзар сидить
Та на кобзі грає;

Кругом хлопці та дівчата —
Як мак процвітає.
Грає кобзар, виспівує,
Вимовля словами,
Як москалі, орда, ляхи
Бились з козаками;
Як збиралась громадонька
В неділеньку вранці;
Як ховали козаченька
В зеленім байраці.
Грає кобзар, виспівує —
Аж лихо сміється...
«Була колись гетьманщина,
Та вже не вернеться».

(З поеми «Тарасова ніч»)

Якби ви знали, паничі,
Де люде плачуть живучи,
То ви б елегій не тварили
Та марне Бога б не хвалили,
На наші сльози сміючись.
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози. Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Що б у тій хаті не жило?
А хату раєм називають!

Не називаю її раєм,
Тії хапиночки у гаї
Над чистим ставом край села.
Мене там мами повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дипину... В тім гаю,
У тій хапині, у раю,
Я бачив пекло... Там неволя,
Робота тяжкая, ніколи
І помолитись не дають.
Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила.
Там батько, плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не виперпів лихої долі,
Умер на панщині!.. А ми
Розлізлися межі людьми,
Мов мишенята...

(скорочено)

Мені одинадцятий минало.
Я пас ягнята за селом.

Чи то так сонечко сіяло,
Чи так мені чого було?
Мені так любо, любо стало,
Неначе в Бога
Уже прокликали до паю,
А я собі у бур'яні
Молюся Богу.. І не знаю,
Чого маленькому мені
Тойді так приязно молилось,
Чого так весело було?
Господне небо, і село,
Ягня, здається, веселилось!
І сонце гріло, не пекло!

Та недовго сонце гріло,
Недовго молилось...
Запекло, почервоніло
І рай запалило.
Мов прокинувся, дивлюся:
Село почорніло,
Боже небо голубее
І те помарніло.
Поглянув я на ягнята –
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати –
Нема в мене хати!
Не дав мені Бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!.. А дівчина
При самій дорозі
Недалеко коло мене
Плоскінь вибирала,
Та й почула, що я плачу,
Прийшла, привітала,
Утирала мої сльози
І поцілувала

Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Мое... лани, гаї, сади!..
І ми, жарпуючи, погнали
Чужі ягнята до води.

Бридня!.. а й досі, як згадаю,
То серце плаче та болять,
Чому Господь не дав дожити
Малого віку у тім раю.
Умер би, орючи, на ниві,
Нічого б на світі не знав.
Не був би в світі юродивим,
Людей і [Бога] не прокляв!

У нашій раї на землі
Нічого кращого немає,
Як тая мати молодая
З своїм дитяточком малим.
Буває, іноді дивлюся,
Дивуюсь дивом, і печаль
Охватить душу; стане жаль
Мені її, і зажурюся,
І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї Матері святої,
Що в мир наш Бога принесла...
(скорочено)

Зміст:

Рече та стогне Дніпр широкий
(Уривок з балади «Причинна») 7

Б'ють пороги; місяць сходить
(з вірша «До Основ'яненка») 7

Сонце заходить, гори чорніють 8

Зричать сови, спить діброва
(з поеми «Катерина») 9

Весна. Садочки зацвіли
(з вірша «Чума») 10

Ї барвінком, і рупою
(з поеми «Невольник») 10

Встала весна
(з поеми «Гайдамаки») 11

Село! і серце одпочине
(з поеми «Княжна») 12

Світає

(з поеми «Сон»)

12

Зоре моя вечірняя

(з поеми «Княжна»)

15

Садок вишневий коло хати

16

Ой стрічечка до стрічечки

19

Учітесь, читайте

(з поеми «І мертвим, і живим, і ненарожденним...»)

21

Ой діброво – темний гаю!

22

Орися ж ти, моя ниво

(з вірша «Не нарікаю я на Бога»)

23

Реве, свище заверюха

(з поеми «Катерина»)

24

Барвінок цвів і зеленів

25

Заповіт 26

Думи мої, думи мої
(скорочено) 27

Сон 28

Зацвіла в долині
(скорочено) 30

Ї досі снився: під горою 32

Плач Ярославни 34

Пополя
(уривок з поеми) 39

Ой по горі роман цвіте 40

Літа орел, літа сизий
(з поеми «Гайдамаки») 42

Наш отаман Гамалія
(з поеми «Гамалія») 42

Чернець (скорочено)	44
Пече вода з-під явора	46
Вітер віє-повіває (з вірша «Перебендя»)	48
А. О. Розачковському (скорочено)	49
На Великдень, на соломі	50
Наша дума, наша пісня (з вірша «До Основ'яненка»)	52
На розпупті кобзар сидить (з поеми «Тарасова ніч»)	52
Якби ви знали, паничі	54
Мені тринадцятий минало	56
У наших раї на землі	58

Літературно-художнє видання

Тарас Шевченко

Дитячий Кобзар

Для середнього шкільного віку

Упорядник *Зірка Мензатюк*

Художник *Марина Михайлошина*

Технічний редактор *Роман Коник*

Підписано до друку 31.07.2012. Формат 60x90/8.
Папір «Arctic Volume White». Гарнітура «Gabriola».
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 8,00.
Наклад 3000 прим. Зам. № 2-0879.

Видавництво **С**тарого **Л**ева

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК № 3944 від 17.12.2010 р.

Адреса для листування:

а/с 8839, м. Львів, 79044
lev@starlev.com.ua
www.starlev.com.ua

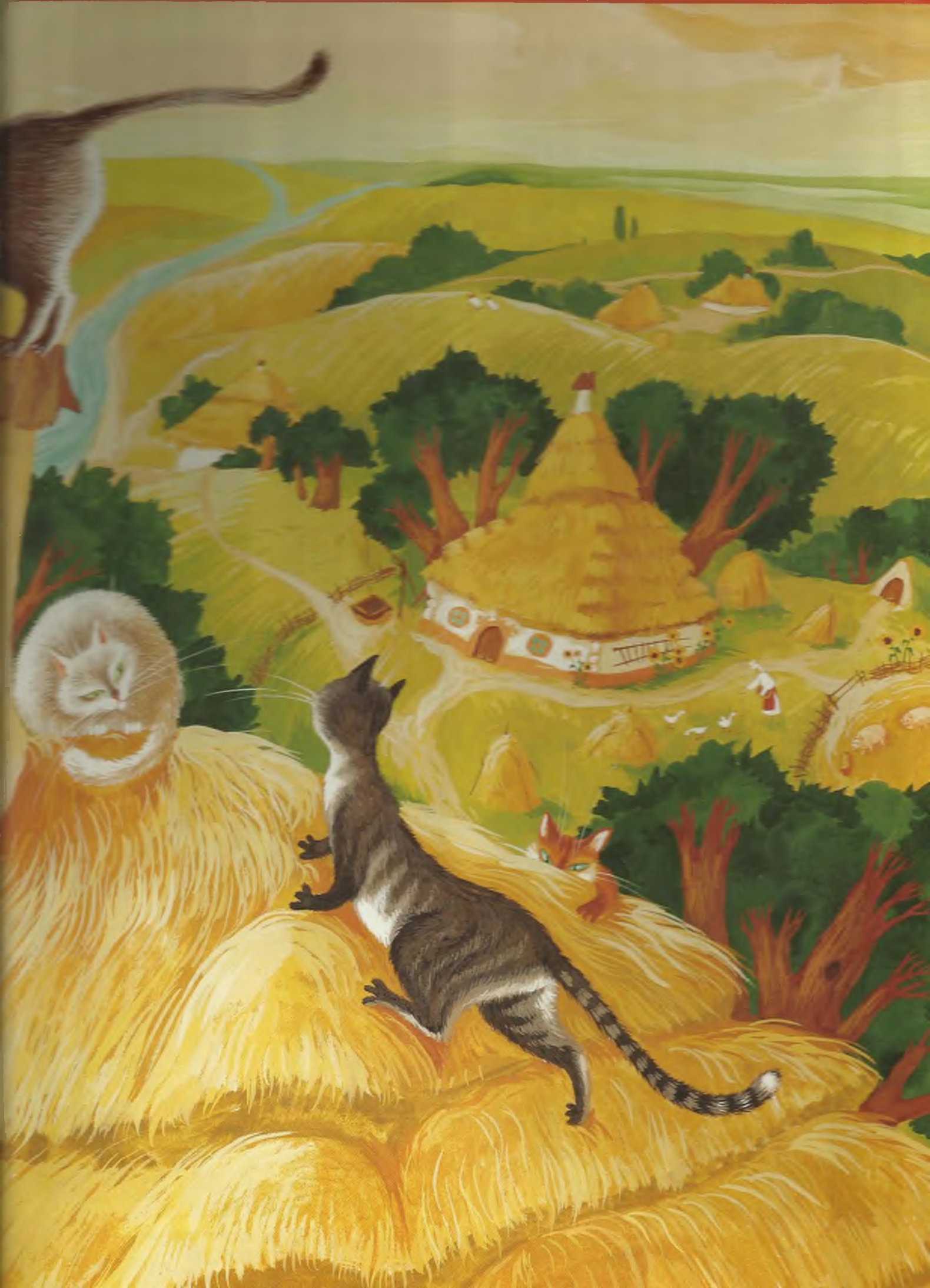
Збут:

тел./факс: (032) 240-47-98
моб. тел.: (067) 502-75-12
zbut@starlev.com.ua

Віддруковано ПРАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»
вул. Енгельса, 11, м. Харків, 61012
Свідоцтво ДК № 3985 від 22.02.2011
www.globus-book.com

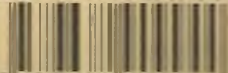

В идавництво С тарого Л ева

ISBN 978-966-2909-94-4

9 789662 909944 >